

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Nurmanova Dilfuza Jamilovna

SamDU, Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi fakulteti, 5A110901

– Pedagogika nazariyasi va tarixi magistranti

tel: +998 93 665 56 60

E-pochta: dilfuzanurmanova05@gmail.com

BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI SINIF RAHBARLARINI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHNING ROLI (MALAKA OSHIRISH KURSLAR MISOLIDA)

Annotatsiya: Ushbu maqolada sinf rahbari (boshlang'ich sinf o'qituvchilarining) sifatida xalq ta'limi xodimlarini malakasini oshirish tizimida uzluksiz kasbiy rivojlantirish, zamonaviy boshqaruvga oid bilimlar va innovatsiyalar, ilg'or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga keng tatbiq etish hamda kasbiy mahoratini muntazam takomillashtirish masalalarini tahlil qilish hamda foydalanish uchun metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf o'qituvchilari, malaka oshirish, kompetentlik, sinf rahbari, ta'limning sifat va samaradorligi, ta'lim trayektoriyasi, normativ-huquqiy hujjatlar, metodik tavsiya, kasbiy sifat, tyutor, eduvayzer, fasilitator, moderator.

Аннотация: В данной статье как классному руководителю (учителю начальных классов) постоянное повышение квалификации в системе повышения квалификации работников народного образования, современные управленческие знания и инновации, эффективное использование передового зарубежного опыта, широкий спектр информационных и коммуникационных технологий в учебно-методические рекомендации по анализу и использованию вопросов внедрения и постоянного совершенствования профессиональных навыков.

Ключевые слова: Учителя начальных классов, повышение квалификации, компетентность, классный руководитель, качество и эффективность образования,

образовательная траектория, регламент, методические рекомендации, профессиональные качества, тьютор, эдвайзер, фасилитатор, модератор.

Annotation: In this article, as a class teacher (primary school teacher), continuous professional development in the system of professional development of public educators, modern management knowledge and innovations, effective use of advanced foreign experience, a wide range of information and communication technologies in the educational process methodological recommendations for the analysis and use of issues of implementation and continuous improvement of professional skills.

Keywords: Primary school teachers, professional development, competence, class teacher, quality and effectiveness of education, educational trajectory, legal documents, methodological advice, professional quality, tutor, advisor, facilitator, moderator.

Kirish: Hozirgi kunda ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish jiddiy vazifa bo'lib kelmoqda. Buning uchun har bir o'qituvchi o'z fanini o'qitishning eng samarali zamonaviy ta'lim texnologiyalarini puxta bilishi, kasbiy kompetentligini va mahoratini uzluksiz oshirib borish talib qilinmoqda.

Ta'lim-tarbiya jarayonini sifat va samaradorligini oshirib borish III-renesans boshlanishining asosi ekanligi barchamizga ma'lum. Buning uchun esa umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'qituvchilariga hamda ularning malakasini oshirish hududiy markazlarining pedagog xodimlari oldiga ulkan vazifalarni qo'yadi [5].

Adabiyotlar tahlili: Zero, ta'lim-tarbiya tizimida sifat va samaradorlikni oshirishda sinf rahbarlarining (boshlang'ich ta'lim va yuqori sinf o'qituvchilari) o'rni beqiyosdir. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining 2021-yil 22-fevraldagi "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 5-sinf dan boshlab yagona sinf rahbari faoliyatini tashkil etish haqida"gi 41-sonli buyrug'i va shu buyruqqa ilova "Umumiy o'rta ta'lim muassasasining sinf rahbarlari faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi yangi Nizomga muvofiq sinf rahbarlarining ish faoliyatlarini aniq mezonlar asosida amalga oshiradi.

Ta'lim sifatini oshirishda sinf rahbarlarining o'rni ta'lim oluvchilarning o'quv jarayonlaridagi ta'limiy va tarbiyaviy holatini yaxshilashda, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarida, sohaviy yo'nalishlarini aniqlashda, ijtimoiylashuvida alohida ahamiyatga ega.

Sinf rahbarligi maktablarga lavozim sifatida kirib kelishi 1871-1917-yillarga to'g'ri keladi va Rossiyada rasman murabbiylar tayyorlash tizimi xuddi shu yillarda yo'lga qo'yilgan.

1917-yildan 1934-yillargacha yosh avlod tarbiyachisi va sinf rahbarlari sifatida faoliyat ko'rsatishgan.

1934-1941-yillarda bu lavozim egalari sinfda tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga mas'ul bo'lganlar. 40-yillarga kelib sinf rahbari faoliyatiga jiddiy qarorlar, me'yoriy huquqiy asoslar bilan ta'minlandi.

1941-1945-yillarda yoshlarni birlashtiruvchi kuch sifatida e'tirof etilgan.

1970-yilda maktablarning to'liq umumiy o'rta ta'limga huquqiy o'tishi bilan lavozimga ehtiyoj ortadi va faoliyat mazmuniga faqat o'quvchilarning tarbiyaviy masaladagi

yondashuvi emas ya'ni ijobiy yo'nalishlar bilan bir qatorda turli mehnat turlari (qishloq xo'jalik ishlari, turli jamoaviy ish shakllari)ga ham jalb qilindi.

Rus olimi Ye.N.Barishnikovning sinf rahbarlarini aniq vazifani bajaruvchi, nazoratchi sifatida ta'lim jarayonida o'quvchilarning muvofaqiyatli o'zlashtirishi, dars jarayonidagi o'quvchilar ishtiroki, mavjud qonunlarga va maktab jamoasidagi axloqiy normalarga o'quvchilarning rioya qilishini tartibga soluvchi, nazoratchi pedagog sifatida tavsiflaydi. Sinf rahbarlari faoliyati rejalashtirish, ta'limni oqilona taqsimlash hamda muvofiqlashtirish uchun mo'ljallangan faoliyatdir.

Sinf rahbari ota-onalar (bolaning qonuniy vakillari), o'qituvchilar va boshqa ta'lim subyektlari bilan birgalikda o'quvchining individual o'quv trayektoriyasini ishlab chiquvchi va amalga oshiruvchi, ijtimoiy-madaniy, ma'naviy, umume'tirof etilgan xulq-atvor qoidalari va talablari asosida har bir o'quvchining jamiyatda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini anglashi uchun ko'maklashuvchi bola manfaatini har tomonlama himoya qiluvchi subyekti, jamiyat va bola o'rtasida ma'naviy vositachi, kordinatoridir [3]. Demak ushbu lavozim shunchaki majburiyat emas, balki tunganmas ijodkorona faoliyat va yuqori darajadagi mas'uliyat hamdir.

So'nggi yillarda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida sinf rahbarlari instituti o'rniga sinf o'quvchilarining shaxsiy muammolarini hal qilishda yordam beradigan, ularning individual ta'lim trayektoriyalarini yaratadigan tyutor, eduvayzer, fasilitator, moderator (jamoani boshqaruvchi, sinf rahbari) kabi lavozimlari kirib kelmoqda.

TYUTOR - (tutorem-lotincha) ustoz, murabbiy vazifasini bajaradi. Ba'zi hollarda ma'ruza o'qituvchisi bilan o'quvchi orasidagi bog'lovchi rolini ham bajaradi. Bunda ma'ruzachi tomonidan berilgan bilimlarni keng egallashda maslahatchi va ustoz rolini bajaradi [3].

EDVAYZER - (advisor)-fransuzcha "avisen" "o'ylamoq") o'quvchilarning individual holda mustaqil topshiriqlar va loyihalarini bajarishda maslahatchi rolini bajaradi.

FASILITATOR - (ingliz tilida facilitator, latincha facilis–yengil, qulay)- sinflardagi faoliyat natijasini samarali baholash, muammoning ilmiy yechimini topishga yo'naltirish, sinfdagi kommunikasiyani rivojlantirish kabi vazifalarni bajaradi.

MODERATOR - qabul qilingan qoidalarga amal qilishni tekshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish, bilish faolyatini faollashtirishga yordam beradi. Ma'lumot, seminar, treninglar va davra suhbatlarini boshqaradi, fikrlarni umumlashtiradi. Bizning ta'limda ushbu faoliyatlarning hammasini o'qituvchi bajaradi va pedagog yoki o'qituvchi deb yuritiladi.

Asosiy qism: Sinf rahbarlari faoliyatining mamlakatimiz meyoriy huquqiy hujjatlarida keltirilgan tartiblari va mezonlarining ijrosini bajarishda mavjud bo'lgan kamchiliklar, tasniflarga ajratilgan holda, tavsiflaymiz:

- ta'lim sifati bilan bog'liq kamchiliklar;
- tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish bilan bo'g'liq kamchiliklar;
- ota-onalar bilan ishlash borasidagi kamchiliklar;
- uslubiy-metodik muammolar.

Shu bilan birga sinf rahbarlari faoliyatida kasbiy layoqatlilik, kasbiy harakatchanlik, raqobatbardoshlik, kommunikativlik, ishbilarmonlik, natijaga yo'naltirilgan xarakatchanlik, mustaqillik va ijodkorlik kabilar ayniqsa ahamiyatga ega sanaladi.

Bugungi kunda sinf rahbarlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishni takomillashtirishda xalq ta'limi xodimlarining malakasini oshirishda hududiy markazlarining o'rni beqiyosdir. Malaka oshirish deganda ta'limga bo'lgan ehtiyojlarni kasbiy faoliyat bilan bog'liq holda olib borishni anglashiladi. Natijada kadrlar zamon talablariga javob bera oladigan raqobatbardoshligini ta'minlash, ularning o'z kasbiy kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirish tushuniladi. Bundan tashqari, malaka oshirish nihoyatda ko'p axborotlardan tanlab olish, keragini ishlata olish, ulardan o'z o'rnida foydalanish kabi komponentlarni o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarni sinf rahbari sifatidagi kasbiy kompetentligini malaka oshirish jarayonida quyidagi maqsad va vazifalarni zamonaviy talablar asosida takomillashtirish tavsiya etiladi.

✓ O'zbekiston Respublikasining ta'lim-tarbiya sohasidagi davlat siyosati, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy hujjatlari, o'qituvchilarining sinf tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish mazmuni, maqsad va vazifalari;

✓ sinf rahbarining ish faoliyati, sinf jamoasini o'rganish, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish, o'quvchi ma'naviyatini shakllantirishda sinf rahbarlarining vazifalari;

✓ maktab, oila va mahalla hamkorligi ishlari;

✓ tarbiyaviy tadbirlarning o'quvchi tarbiyasidagi o'rni kabi masalalar keng yoritib beriladi.

Sinf rahbarlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish, o'quv ishlarini tashkil etish va sinf jamoasini boshqarish yo'llarini o'z ichiga olgan holda ularga tegishli yangi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiriladi:

✓ o'ziga biriktirilgan sinfdan ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishga doir me'yoriy hujjatlar;

✓ sinfni boshqarish jarayonidagi muammolarni va ularning rivojlanish istiqbollari tahlil qilish;

✓ ta'lim sifati tushunchasi, ta'lim sifatini belgilovchi omillar, ta'lim sifatini ta'minlashda sinf rahbari o'rni;

✓ ijro intizomining yuritilishi;

✓ ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlar asosida, hujjatlarini to'g'ri rasmiylashtirish, ularning qonuniy yuritilishi;

✓ o'quvchilar bilim, ko'nikma va malaka (BKM)laridagi bo'shliqlarni to'ldirish va o'zlashtira olmaslikni oldini olish;

✓ axborot-tahliliy hujjatlarning asosida ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarish;

✓ ta'lim sifatini monitoring qilishda ota-onalar qo'mitasi, vasiylik kengashi va mahalla bilan samarali ishlash;

- ✓ o‘quv jarayonini boshqarishda ilg‘or xorijiy tajribadan foydalanishda qo‘yiladigan talablar asosida samarali boshqarish;
- zamonaviy sinf rahbari qiyofasiga ega bo‘lish;
- malaka oshirish kursida o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikmalardan kasbiy faoliyatda foydalanish;
- kasbiy faoliyatiga tegishli o‘quv-metodik materiallarni to‘plash va saralash;
- kommunikativ, o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘z ustida ishlash, mas‘uliyat va moslashuvchanlik, inklyuziv ta‘limni olib borish, o‘quv-tarbiya jarayonini holisona baholash kompetensiyalariga ega bo‘lishi lozim

Sinf rahbarlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ularning kasbiy va shaxsiy kamolati ta‘minlash uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, mutaxassislarni qayta tayyorlash mazmuni va tuzilmasini modernizatsiyalash, pedagogik-psixologik sharoitlarni aniqlash hamda uning sifatini nazorat qilish va baholash mexanizmini ishlab chiqish orqali kompetentligini rivojlantirishning asosiy maqsadini belgilaydi. Agarda «kompetentlik» va «kompetentlilik» tushunchalarning kelib chiqishiga nazar tashlasak, ular tasodifan yuzaga kelmaganligini anglash mumkin.

“Kompetensiya” tushunchasi keng ma‘noga ega bo‘lib, uning mazmun va mohiyati turli soha olimlari tomonidan turlicha talqin etiladi. Kompetensiya - u yoki bu soha bo‘yicha bilimdonlik. “Kompetensiya” (lotincha *compete* – erishaman, mos kelaman, to‘g‘ri kelaman) aniq tashkilotga yoki lavozimdagi shaxsga qonun, nizom yoki boshqa hujjat bilan taqdim etilgan vakolat demakdir, shuningdek, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”da ta‘kidlanishicha: kompetensiya (lot. *competo* – erishayapman, munosibman, loyiqman) ma‘nosini anglatib, muayyan davlat organi (mahalliy o‘z-o‘zini boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjati bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba demakdir” [2].

O‘zbek tilining izohli lug‘atida esa «Kompetensiya» (lot. *sompetere* – layoqatli, munosib bo‘lmoq):

1. Muayyan organ yoki mansabdor shaxsning rasmiy hujjatlarda belgilangan vakolatlari doirasi; vakolat.

2. Shaxsning biror-bir sohadan xabardorligi, shu sohani bilish darajasi degan ma‘nolarni bildiradi. Masalan, «Kompetensiya» tushunchasiga qozoq tili izohli lug‘atida quyidagicha ta‘rif berilgan: «umumiy olganda ma‘lum bir topshiriqni bajarishga qodirlik yoki bir narsani yasash».

Ma‘lum bir kompetentlikni o‘zlashtirgan shaxs deganda o‘z sohasiga loyiq bilim va malakasi shakllangan, ijobiy fikr va samarali harakat qila oladigan shaxs tushuniladi. Agar bu tushunchalarning mohiyatiga chuqur nazar tashlasak, «kompetentlik» – shaxsning ma‘lum bir fanlar doirasidagi bilim, ko‘nikma va malakalar bilan harakatlarning o‘zaro bog‘liq sifatleri yig‘indisi, «kompetentlilik» insoning harakatiga mos kompetentlikni o‘zlashtirish. Kompetentlik pedagogning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega kasbiy faoliyatning amalga oshirilishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi hamda ularni kasbiy faoliyatda qo‘llay olishi bilan ifodalanadi [4. 79-82 bb.].

Xulosa qilib aytganda, malaka oshirish tizimi (boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari) tinglovchilarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda sinf rahbarlik uchun qo'yilgan talablarni quyidagicha ta'riflaymiz:

O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'lim sohasidagi davlat siyosatining dolzarb masalalari;

Sinf rahbarining kasbiy kompetentligi va mahorati;

Sinf rahbar faoliyatida AKTdan samarali foydalanish;

Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish;

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va usullar modullari, hamda "Mutaxassislik fanlari bloki"dagi moduli bilan uzviy bog'langan holda o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarlik darajasini o'sishga xizmat qiladi. Tinglovchilarga sinf rahbari sifatidagi kasbiy kompetentligi va mahorati oshirishda zamonaviy yondashuvlari va jahon tajribasi bilan tanishtirish, to'plangan ma'lumotlar orqali bilim berish va amalda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish orqali ta'lim sifatining samaradorligini oshirish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirining 2021-yil 22-fevraldagi 41-son buyrug'iga ilova. Umumiy o'rta ta'lim muassasasining sinf rahbarlari faoliyatini tashkil etish to'g'risida Nizom.
2. Musurmanova O. Pedagogik texnologiyalar – ta'lim samaradorligi omili: monografiya /O.Musurmanova. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2020. -184 b.
3. Koshanova N. Umumta'lim maktablarida sinf rahbarlari faoliyatini rivojlantirish mexanizmlari (klaster yondashuvi asosida) avtoreferati. Chirchiq – 2021.
4. Raximqulova M.B. Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining uzluksiz kasbiy kompetentligini takomillashtirish. Xalq ta'lim ilmiy-metodik jurnali. 6-son 2021-yil (maxsus). 79-83 bb.
5. Axmedov T.Q. Malaka oshirish jarayonida o'qituvchi – pedagoglarni ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishga o'rgatish tizimini shakllantirish omillari. "Malaka oshirish tizimi – barkamol shaxsni shakllantirishda oila va uzluksiz ta'lim tizimi hamkorligini ta'minlovchi hamda ta'lim sifatini oshiruvchi ijtimoiy institut sifatida" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. 2012-yil, 19-iyun. 334-336 bb.